

AMINTIREA MARII UNIRI ÎN ARADUL DECENIULUI PATRU AL SECOLULUI XX

Evenimentele de la 1918 reprezintă în istoria românilor începutul unei etape superioare din toate punctele de vedere. Începând de acum, va fi demarat un proces de modernizare accelerată a României, atât în plan social, economic, politic cât și în plan cultural. Perioada de 22 de ani care a debutat în 1918 și care a luat sfârșit în 1940 reprezintă singurul răstimp din istoria românilor în care a fost împlinit idealul unității naționale¹. Lucrarea de față nu-și propune să trateze evenimentele care au avut loc după primul război mondial; ele au fost deja prezentate pe larg de istoricii români, dar și de cei străini. Studiul își propune în schimb să expună modul în care Unirea de la 1 decembrie 1918 a rămas în memoria românilor. Pentru a evidenția acest fapt, am ales să prezentăm și să analizăm manifestările desfășurate în Aradul deceniului patru, având în vedere rolul jucat de orașul de pe Mureș în pregătirea actului de la 1 decembrie 1918.

La începutul secolului XX, Aradul a devenit principalul centru al luptei românilor pentru afirmare națională. Cei mai importanți artizani ai Unirii, Ștefan Cicio Pop (1865-1934), președintele Consiliului Național Român Central, Vasile Goldiș (1872-1934), cel care a redactat *Rezoluția Marii Adunări Naționale* și nu în ultimul rând Ioan Suciu (1862-1939), organizatorul Marii Adunări de la Alba Iulia, sunt, fie originari din județul Arad, fie și-au desfășurat în acest oraș cea mai mare parte a activității lor politice². Alte activități din Aradul anului 1918, precum cea a Partidului Național Român, a Consiliului Național Român Central și a Gărzilor Naționale Române nu fac decât să întărească cele afirmate în rândurile de mai sus.

În ceea ce privește perioada anilor 1931-1940, aceasta a fost alesă din mai multe motive. Pe de o parte, am considerat că se depășise atunci momentul plin de idealism de după Marea Unire, ce răzbea din paginile periodicelor arădene apărute la scurt timp după eveniment³. Pe de altă parte, arădenii care au trăit în acest deceniu continuau să-i aibă în mijlocul lor pe delegații de la Alba Iulia și nu erau astfel total desprinși de spiritul și de semnificația Unirii. Al treilea motiv îl reprezintă schimbările petrecute în acest deceniu în viața politică a României.

Sursele prezentei lucrări sunt diverse. Un rol important îl au periodicele arădene, pentru că acestea au relatat pe larg în paginile lor

¹ Camil Mureșanu, *În templul lui Ianus*, București, Editura Cartimpex, 2002, p. 137-139.

² Alexandru Roz, *Aradul-cetatea Marii Uniri*, Timișoara, Editura Miron, 1993, p. 168-180.

³ Pentru mai multe informații, vezi *Biserica și Școala, Românul și Voința Poporului*, numerele din perioada 1919-1930.

manifestările legate de sărbătorirea zilei de 1 decembrie. Între acestea, amintim *Biserica și Școala, Știrea, Ecoul*. Fiecare își are importanța sa în istoria presei interbelice arădene. În acest context, am dori să insistăm câteva momente asupra ziarului *Biserica și Școala*, datorită perioadei sale îndelungate de apariție, dar mai ales datorită rolului îndeplinit în sprijinirea luptei românilor din Transilvania pentru emancipare națională. Ziarul era editat de Episcopia Aradului; primul număr a apărut la 11 februarie 1877, într-o perioadă în care în Transilvania apăreau puține periodice românești. De exemplu, în Arad, la acea dată, mai exista un singur ziar în limba română și anume revista umoristică *Gura Satului*. Ziarul și-a continuat activitatea și după 1918. Dispariția sa datează de după instaurarea regimului comunist în România⁴.

Informațiile oferite de aceste periodice în privința aniversării zilei de 1 decembrie 1918 la Arad sunt numeroase și foarte detaliate. În analiza materialelor publicate trebuie să ținem seama și de inevitabila subiectivitate a autorilor acestora. Precizăm că ne vom referi nu numai la manifestările desfășurate în orașul de reședință, dar și la cele din localitățile cuprinse în județul Arad.

În organizarea manifestărilor s-au implicat mai ales structurile Bisericii Ortodoxe Române, dar și cele culturale, școlare sau politice. De obicei, în dimineața zilei de 1 decembrie, la Catedrala Ortodoxă se oficia un *Te Deum*, cu participarea unor personalități ecleziastice și laice. În anul 1931, serviciul religios a fost oficiat de preotul revizor eparhial Ioan Georgea⁵, iar în anii următori, de episcopul Aradului, Grigorie Comșa.

Un alt mod prin care Biserica a contribuit la manifestările de la 1 decembrie au fost discursurile ținute de conducătorii ecleziastici. În 1933, în cadrul ceremoniei de la Palatul Cultural, preotul Florea Codreanu s-a pronunțat în cuvântarea sa pentru întoarcerea la idealismul zilei de 1 decembrie. Alocuțiunea preotului Codreanu a fost însoțită de prestațiile corale ale elevilor Liceului „Moise Nicoară” și de cele ale studenților Academiei Teologice, care au interpretat *Deșteaptă-te Române*. În cadrul manifestărilor de la sediul Academiei Teologice s-a evidențiat discursul profesorului Teodor Botiș, rectorul acestei instituții, care a subliniat însemnătatea aniversării⁶.

Începând cu anul 1934, manifestările dedicate zilei de 1 decembrie s-au diversificat. În desfășurarea lor s-a implicat și Liga Antirevizionistă, înființată în 1933. Noua asociație a preluat rolul principal în organizarea aniversării Unirii. Ea a reușit să reunească într-un singur program eforturile instituțiilor menționate mai sus. Astfel, la Școala Superioară de Arte și Meserii a avut loc în

⁴ Iulian Negrilă, *Presa literară românească arădeană*, Arad, Editura Multimedia Internațional, 1999, p. 98.

⁵ *Biserica și Școala*, LVII, nr. 50, din 10 decembrie 1933, p. 7.

⁶ *Ibidem*, LV, nr. 49, din 6 decembrie 1931, p. 6.

1934 o adunare festivă care a cuprins nu doar cântece, ci și luările de cuvânt ale elevilor, în prezența directorului și a corpului profesoral. Se poate remarca astfel interesul crescut al tinerilor pentru o istorie pătrunsă de spirit național și pentru perpetuarea mesajului istoric prin manifestări aniversative.

Conform articolului din ziarul „Știrea”, evenimentele festive aveau un caracter naționalist. Autorul articolului menționa că elevii pun în lumină momente din istoria românilor, insistând asupra rolului național și social jucat, spre pildă, de Horia, Cloșca și Crișan. Tot potrivit acestui articol, în încheierea serbării au fost recitate poeziile lui Mircea Rădulescu, între care, *Hotarele noastre*. Au urmat interpretările vocale și instrumentale ale elevilor⁷.

În aceeași zi, Liga Antirevizionistă a organizat o întrunire, unde președintele său, istoricul Ioan Lupaș, în cadrul unei conferințe, a prezentat originile curentului revizionist, istoria publicațiilor acestui curent, dar și activitatea instituției pe care o conducea. Intervenția lui Ioan Lupaș a fost urmată de momente artistice: recitări ale studenților, ale elevilor Liceului „Moise Nicoară”, piese muzicale interpretate de fanfara Regimentului 93 Infanterie⁸. Caracterul naționalist al manifestărilor poate fi explicat și prin evenimentele desfășurate în Europa acestui deceniu. Odată cu ascensiunea lui Hitler, au cunoscut o recrudescență revizionismele, îndeosebi cel maghiar care avea drept țintă Transilvania⁹.

Spre deosebire de anul precedent, în 1934 activitatea Bisericii a fost mai săracă, remarcându-se, la 1 decembrie, doar slujba oficiată de arhimandritul Ioan Suci și cuvântarea preotului Florea Codreanu¹⁰.

În anul următor, la Palatul Cultural a fost vernisată o expoziție a Ligii Antirevizioniste, răspunzând scopului prezentării unor documente care infirmau, în viziunea organizatorilor, pretențiile revizioniste ale Ungariei. Cuvântul de deschidere a aparținut vicepreședintelui asociației, Aron Petruțiu, și a fost ținut în fața intelectualității arădene, a reprezentanților autorităților civile și militare, ai mai multor organizații din oraș. Oratorul a mulțumit organizației centrale a Ligii Antirevizioniste pentru eforturile depuse în scopul contracarării revizionismului maghiar și pentru străduința membrilor săi în identificarea documentelor cuprinse în expoziție. El a oferit patronajul expoziției primarului Aradului, Romulus Coțoiu.

În seara zilei de 1 decembrie 1935, tot la Palatul Cultural s-a desfășurat o acțiune de strângere de fonduri pentru realizarea unui monument al Unirii, care urma să fie amplasat în fața primăriei. După intonarea *Imnului regal* de către Corul învățătorilor acompaniat de Orchestra Poliției, a urmat un discurs

⁷ Știrea, IV, nr. 787, din 5 decembrie 1934, p. 3.

⁸ Ecoul, X, nr. 711, din 1 decembrie 1934.

⁹ Lucian Leuștean, *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” (1920-1923)*, Iași, Editura Polirom, 2003 (în continuare: Leuștean, *România și Ungaria*), p. 242.

¹⁰ Ecoul, X, nr. 712, din 2 decembrie 1934, p. 2.

în care Romulus Coțoiu a insistat asupra oportunității înălțării monumentului aflat în atenția tuturor. Întrunirea a continuat cu lecturile lui Romulus Cărpinișan din ziarul *Românul*, numere din 1918, mai precis apeluri și proclamații destinate pregătirii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia¹¹.

Manifestările din anii 1936 și 1937 nu sunt mai numeroase decât cele din anii precedenți. Ele conțin însă câteva elemente interesante. Desfășurarea lor s-a bazat în continuare pe Biserică, pe școlile românești, Liga Antirvizionistă și Palatul Cultural.

Pentru prima oară în perioada interbelică, ziarele arădene s-au implicat în 1936 în sărbătorirea zilei de 1 decembrie. În gazeta *Știrea* a fost publicat un articol cu conținut istoric-național al cărui autor a insistat asupra valorilor care îi leagă pe românii din Vechiul Regat de transilvăneni și asupra figurii exemplare a lui Mihai Viteazul¹².

Un alt fapt remarcabil îl constituie conferința susținută de profesorul Gheorghe Sofronie, intitulată *Intangibilitatea hotarelor noastre și netemeinicia revizionismului maghiar*. După cum se anunță din titlu, alocuțiunea avea ca scop justificarea existenței și a activității Ligii Antirevizioniste. Autorul a început printr-o scurtă prezentare a evenimentelor de la Alba Iulia, din iarna lui 1918. El a subliniat că acțiunea românilor a fost în concordanță cu principiul autodeterminării, promovat pentru prima oară de președintele american Woodrow Wilson. A făcut referiri la discursurile președintelui francez Alexandre Millerand și la cele ale generalului Erich Ludendorff, șeful de stat major al armatei germane în Primul Război Mondial, discursuri care, în viziunea autorului, legitimează campaniile cu caracter antirevizionist. Ziua de 1 decembrie 1936 s-a încheiat cu piesa de teatru *Craiul Munților*, interpretată de Teatrul Național din Cluj¹³.

Dacă ar fi să afcem o comparație între evenimentele din 1937 și cele din anii precedenți, am găsi cu siguranță mai multe asemări decât deosebiri. La capitolul asemănări am putea include faptul că la aceste momente au participat în mare lor majoritate aceiași reprezentanți ai autorităților civile, dar și faptul că aceleași instituții s-au implicat în organizarea festivităților. Deosebirea principală o reprezintă gesturile concrete ale oamenilor politici. Un astfel de gest l-a reprezentat depunerea unor coroane de flori la mormintele lui Ștefan Cicio Pop și Vasile Goldiș de Octavian Lupaș și Sever Covaciu, care își arătau și în acest fel admirația și respectul lor pentru cele două importante personalități, a căror contribuție în realizarea Unirii a fost decisivă¹⁴.

¹¹ *Știrea*, V, nr. 1076, din 4 decembrie 1935, p. 4.

¹² *Ibidem*, VI, nr. 1357, din 6 decembrie 1936, p. 3.

¹³ *Ibidem*, VI, nr. 1356, din 5 decembrie 1936, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, VII, nr. 1642, din 1 decembrie 1937, p. 1.

Din cele de mai sus, putem observa faptul că ziua de 1 decembrie a fost folosită și pentru promovarea activității Ligii Antirevizioniste. Faptul nu este deloc surprinzător, deoarece revizionismul ungar contesta conținutul Tratatului de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920. Astfel, liderii românilor s-au folosit de impactul zilei în rândul poporului, pentru a combate propaganda revizionistă.

La 11 februarie 1938, Carol al II-lea a instaurat în România regimul de autoritate monarhică. În următoarele săptămâni, regele a trecut la consolidarea puterii și la înlocuirea administrației locale cu una favorabilă lui. Această modificare a regimului politic este sesizabilă inclusiv în forma și fondul manifestărilor de la 1 decembrie.

Până în 1938, Unirea de la Alba Iulia a fost aniversată în fiecare an, însă doar prin discursuri, conferințe și câteva momente artistice. Situația se schimbă în 1938, când datorită lui Ioan Suciu, una dintre personalitățile Unirii, în fața clădirii Palatului Cultural din Arad sunt inaugurate busturile a trei dintre arădenii care s-au implicat în lupta românilor pentru obținerea drepturilor naționale. Acești arădeni, Gheorghe Popa de Teiuș (1826-1867), Mircea Vasile Stănescu (1837-1888) și Ioan Russu Șirianu (1864-1909) sunt înaintașii oamenilor politici de la Alba Iulia.

Însăși realizarea monumentelor în cauză are o istorie. Ioan Suciu a încercat pe tot parcursul anului 1938 să obțină aprobarea pentru realizarea unui bust a lui Mircea V. Stănescu, la comemorarea a 50 de ani de la moartea sa. Autoritățile din Arad nu se lăsau însă ușor convinse; pentru a grăbi lucrurile, Ioan Suciu a oferit personal o donație de 5.000 de lei¹⁵.

Etapetele următoare în înălțarea busturilor nu sunt încă pe deplin elucidate; este cert însă că în data de 1 decembrie 1938, în fața Palatului Cultural, ele au fost inaugurate și sfințite¹⁶. La eveniment a participat Ioan Suciu, primarul Aradului, generalul Alexandru Vlad, fost comandant al Gărzilor Naționale Române¹⁷, episcopul Aradului, Andrei Magieru și Ion Minulescu, reprezentantul guvernului. Sfințirea monumentelor a fost oficiată, începând cu ora 11⁰⁰, de episcop, în fruntea unui sobor de preoți¹⁸.

Cel mai semnificativ discurs al zilei i-a aparținut lui Ioan Suciu. Nu vom încerca să-i reproducem integral cuvintele, dar considerăm că este necesar să amintim aici câteva dintre ultimele gânduri ale bătrânului om politic. Ioan Suciu avea să se stingă din viață un an mai târziu, în 1939. În introducerea cuvântării sale, cei trei sunt numiți *zăcăminte sfinte ale poporului român*,

¹⁵ Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale (în continuare: DJAAN), fond *Ioan Suciu*, vol. 9, f. 156.

¹⁶ *Știrea*, VIII, nr. 1937, din 4 decembrie 1938, p. 1.

¹⁷ George Manea, „Activitatea consiliilor naționale române și a gărzilor naționale române din județul Arad”, în *Ziridava*, VIII, 1977, p. 327.

¹⁸ *Știrea*, VIII, nr. 1937, din 4 decembrie 1938, p. 1-4.

inspiratori ai generației Unirii. Oratorul reliefează meritele lui Gheorghe Popa de Teiuș, primul prefect român al județului Arad:

„[...] el ca prefect al județului s-a dovedit administratorul excelent, bărbat puritan, român înflăcărat și mai ales ca un fervent sprijinitor al tineretului românesc de pe acea vreme, pentru intrarea sa în funcțiuni de stat, județene și comunale”¹⁹.

După Gheorghe Popa de Teiuș, steagul luptei pentru emancipare națională a fost preluat de către Mircea V. Stănescu, care, pe lângă activitatea sa politică, a sprijinit și editarea presei românești²⁰. Despre el, Ioan Suciu spunea:

„[...] fire extrem de temerară, suflet de român înflăcărat, orator strălucit și [de] o energie fără seamăn în a organiza și deștepta lumea românească pentru luptele viitorului”²¹.

A treia personalitate comemorată, Ioan Russu Șirianu, a fost portretizată în felul următor de Ioan Suciu: „Ziarist eminent, român înflăcărat, orator popular talentat, muncitor fără seamăn”²². Într-adevăr Ioan Russu Șirianu este cel care a sprijinit în anul 1907 apariția la Arad a ziarului *Tribuna*, continuatorul *Tribunei Poporului*, editată de Ioan Slavici la Sibiu și dispărută în 1905, din rațiuni politice. *Tribuna* lui Ioan Russu-Șirianu a continuat să sprijine lupta românilor pentru afirmare națională²³. Ioan Russu Șirianu a avut și o activitate politică foarte bogată, fiind ales în 1905 deputat în Parlamentul de la Budapesta, în cercul electoral Șiria²⁴.

Ziarul *Știrea* a publicat un număr festiv dedicat zilei de 1 decembrie 1918, în care sunt prezentate momentele politice care au dus la realizarea Unirii. Materialul cel mai consistent, semnat de Ion B. Martin, a apărut sub titlul *Contribuția Aradului la marele act al Unirii*. Rolul Aradului a fost subliniat mai bine într-un mesaj al președintelui Academiei Române, Constantin Rădulescu-Motru, care l-a omagiat pe Ștefan Cicio Pop, fostul președinte al Consiliului Național Român Central.

Anul 1938, care a adus schimbarea regimului politic din România, nu a marcat totuși în mod radical aniversarea Unirii la Arad. Situația s-a schimbat însă în anii următori. Pentru început, în 1939 se poate observa faptul că manifestările devin mai puține. Ziarele locale, care până acum relatau cu o

¹⁹ Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale (în continuare: DJAAN), fond *Ioan Suciu*, vol. 12, f. 60.

²⁰ Iulian Negrilă, *Presa literară românească arădeană*, p. 61.

²¹ DJAAN, fond *Ioan Suciu*, vol. 12, f. 63.

²² *Ibidem*, f. 66.

²³ *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 556.

²⁴ Andrei Caciora, „Din lupta românilor arădeni pentru eliberare națională în perioada 1895-1905”, în *Ziridava*, VIII, 1977, p. 271.

mulțime de amănunte manifestările aniversare, încep să fie mai preocupate de alte aspecte ale vieții sociale sau politice, sau prezintă, în locul evenimentelor aniversare din Arad, momentele din alte orașe ale României, spre pildă, de la București, sau de la Alba Iulia. Putem chiar afirma că rolul Aradului în Marea Unire este minimalizat, sau că acum se pune accent, nu pe semnificația zilei, ci pe discursurile oamenilor politici, fiind prezentate acele localități unde, la 1 decembrie, s-au aflat oameni politici importanți sau însuși regele Carol al II-lea. La acest aspect, se pare că Aradul a suferit, deoarece periodicele din acea vreme nu menționează participarea unor personalități aparținând elitei politice centrale. *Știrea* insistă asupra evenimentelor petrecute la Alba Iulia, unde au fost, se pare, prezenți, pe lângă alți oameni politici importanți și Victor Moldovan, secretarul general al Frontului Renașterii Naționale, sau Constantin C. Giurescu, ministru al FRN²⁵.

În Arad, dintre organizațiile care în mod firesc sprijineau aceste momente, doar Biserica Ortodoxă Română mai participă vizibil și la manifestările din 1939, prin deja obișnuitul *Te Deum*. În acest an, *Te Deum*-ul a fost oficiat de un sobor de preoți în frunte cu protopopul Traian Vățian. La serviciul religios au participat multe unități ale armatei, în frunte cu generalii Corneliu Dragalina, Gheorghe Stravescu și Romulus Ioanovici. Pe lângă aceștia sunt prezenți primarul, prefectul județului, generalul Alexandru Vlad, și colonelul Dumitru Stinghe. Pentru prima oară este menționată participarea reprezentanților justiției, prim-procurorul și președintele Tribunalului Arad. Ca un element de continuitate, se poate nota cuvântarea preotului Florea Codreanu, ținută, ca de obicei, după slujbă.

Școlile românești n-au luat parte la program, ceea ce reprezintă o premieră pentru acest deceniu. A participat însă armata, care, pe lângă prezența foarte numeroasă la serviciul religios, a organizat și o defilare.

Ovidiu Hulea, profesor în Aiud și scriitor, a ținut o conferință încadrată tematic în specificul zilei. Redactorul ziarului *Știrea* și-a permis să caracterizeze prestația lui Hulea drept *tendențioasă și plictisitoare*. Aprecierea sa poate fi pusă în antiteză cu spiritul manifestărilor din anii precedenți, când opinia presei era invariabil favorabilă. Punctul de vedere al redactorului față de conținutul conferinței se poate datora faptului că Ovidiu Hulea era considerat un adversar politic. Singurele contribuții ale elevilor au fost cântecele și dansurile Corpului Străjeresc, organizația de tineret a regimului²⁶.

Serbările din 1939 sunt importante, dar nu prin modul în care au fost organizate, ci prin faptul că erau ultimele desfășurate într-o Românie Mare. De asemenea, ele au fost puternic marcate de tendințele totalitare ale regimului carlist.

²⁵ *Știrea*, X, nr. 2229, din 4 decembrie 1939, p. 1.

²⁶ *Ibidem*, p. 5-6.

Manifestările din 1940 au avut loc într-o Românie mult schimbată față de cea a anilor precedenți. Mai întâi, țara avea o altă conducere, în persoana generalului Ion Antonescu. Suprafața ei fusese drastic diminuată prin pierderile teritoriale din vara lui 1940. În consecință, a dispărut atmosfera din trecut, de spectacol și sărbătoare, imprimată de contribuțiile artistice, oratorice sau de cult ale Bisericii Ortodoxe Române, ale școlilor românești sau ale Palatului Cultural. 1 decembrie a trecut la Arad ca o zi obișnuită, abia marcată de presa locală cu articole comemorative situate undeva, în josul paginii. Au avut prioritate discursurile principalilor oameni politici ai momentului, generalul Ion Antonescu și Horia Sima, conducătorul Mișcării Legionare. Singurele festivități au fost organizate de Serviciul de culturalizare al Comandamentului legionar din Arad, la Liceul Moise Nicoară²⁷.

Vom prezenta în continuare câteva evenimente desfășurate în deceniul patru, în ziua de 1 decembrie, în satele județului Arad. S-a manifestat pretutindeni dorința de a nu fi dată uitării ziua Unirii. În cadrul acestei scurte prezentări, ne vom opri totuși doar la cele petrecute în Chișineu Criș și Pecica. Față de Aradul încorsetat de oficialitatea totalitară, manifestările din cele două localități au prevalat prin spontaneitate și amploare. Primele festivități cu adevărat importante din județul Arad s-au desfășurat la Chișineu Criș, în anul 1934. Au participat atunci, pe lângă reprezentanții locali, personalități din Arad, lideri ai Ligii Antirevizioniste. Prezența cea mai importantă a fost însă cea a lui Ioan Suciu. Serviciul religios a fost oficiat de protopopul Gheorghe Ciuhandu, asistat de mai mulți preoți, printre care Petru Mașieu, Gavril Popluca și Gheorghe Mornăilă. Momentul principal al zilei a avut loc după orele amiezii, când oaspeții din Arad au ținut discursuri despre importanța aniversării. Au vorbit Nestor Blaga, delegatul Ligii Antirevizioniste, Octavian Lupaș, Alexandru Constantinescu și alții²⁸.

Cea mai însemnată aniversare a Unirii la Chișineu Criș a avut loc totuși doi ani mai târziu, în 1936, din inițiativa lui Ioan Suciu, cu participarea Bisericii, a școlilor și a asociațiilor culturale. A fost atras un mare număr de participanți, urmându-se modelul adunării populare de la Arad, din 1932²⁹. Ceremonia de la Chișineu Criș a fost pregătită din timp, de către Ioan Suciu, cu sprijinul Bisericii din localitate și al „Astrei”. Scopul declarat al adunării a fost acela de reînvia conștiința națională a poporului, tradiția sărbătoririi Unirii într-un cadru amplu, așa cum se întâmpla odinioară.

Pentru ca numărul participanților să fie cât mai mare, protopopul Petru Mașieu a cerut tuturor preoților să întreprindă o amplă mobilizare. Până și

²⁷ *Ibidem*, nr. 2523, din 4 decembrie 1940, p. 1.

²⁸ *Ecoul*, X, nr. 714, din 5 decembrie 1934, p. 1.

²⁹ DJAAN, fond *Ioan Suciu*, vol. 9, f. 67.

obișnuitul *Te Deum* a fost ținut în satele din plasă în data de 29 noiembrie, și nu pe 1 decembrie, ca până atunci³⁰.

Se pare că toate aceste eforturi au avut efectul scontat. În data de 1 decembrie 1936, în fața statuii din Chișineu Criș a lui Mihai Viteazul, s-au strâns în jur de 10.000 de oameni, care au participat mai întâi la un serviciu religios oficiat de Petru Marșieu, asistat de 20 de preoți. Au urmat cântecele interpretate de Corul Lyra din Beiuș, defilarea unui corp de pompieri și cuvântul de deschidere ținut de Ioan Suciu. El a vorbit despre Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, organizatorul căreia a fost, despre necesitatea armoniei și a solidarității naționale. Pe o temă analogă a fost construit și discursul lui Nestor Blaga, reprezentantul Ligii Antirevizioniste, care a insistat asupra rolului național al asociațiilor culturale³¹.

Chișineu Criș a mai găzduit și alte aniversări ale zilei de 1 decembrie, dar care nu au mai depășit amploarea unor manifestări obișnuite din lumea satelor, singurele elemente prin care s-au putut distinge fiind prezența reprezentanților Ligii Antirevizioniste.

La *Crucea Martirilor* din Pecica, în 1936, a avut loc un parastas inițiat de Liga Antirevizionistă. Motivul principal a fost acela de a-i comemora pe cei nouăzeci de oameni uciși de ruși, în 1918-1919. Liga a fost reprezentată de Victor Bilciurescu, delegat al Comitetului Central, și de Aron Petruțiu, vicepreședintele filialei arădene a organizației. După încheierea parastasului, la Corporația Meseriașilor a avut loc o adunare, cu un pronunțat caracter antimaghiar, deschisă prin cuvântul lui Petru Grozda. Cum era de așteptat, discursul lui Victor Bilciurescu a avut o puternică notă antirevizionistă.

„România de astăzi - a declarat oratorul - nu mai este cea de odinoară, chiar cu coadele de topoare [sic!] care se știu că nu ne simpatizează, cărora le spunem răspicat că România mai mare poate fi dar mică niciodată”.

Tonul cel mai radical l-a avut cuvântarea vicepreședintelui Aron Petruțiu, care a dezaprobat tratamentul aplicat românilor în Ungaria și a cerut ca maghiarilor din România să li se aplice un tratament reciproc. El a cerut, de asemenea, ca într-o nouă lege a presei, scrierea articolelor să fie rezervată „românilor de sânge”. Abordarea vehementă a temei revizionismului nu putea lipsi din discursul său:

„În ceea ce privește Ungaria cu pretențiile ei revizioniste, dacă nu se înțelege, să fie împărțită între statele Micii Înțelegeri. Românii cunosc drumul la Budapesta, dar nu se vor mai întoarce de acolo, cum au făcut-o în 1920.”³²

³⁰ *Ibidem*, f. 56.

³¹ *Știrea*, VI, nr. 1357, din 6 decembrie 1936, p. 2.

³² *Ibidem*, nr. 1356, din 5 decembrie 1936, p. 5.

Este evident caracterul naționalist și xenofob al acestor discursuri. Ele nu fac însă notă discordantă pe fondul discursului politic european, în epoca ascensiunii lui Hitler, care anunța holocaustul, și în epoca în care discursul revizionist maghiar avea o virulență similară³³.

Pe parcursul deceniului IV, pe teritoriul județului Arad s-au mai desfășurat și alte manifestări dedicate zilei de 1 decembrie 1918. Dintre acestea, dorim doar să le amintim pe cele de la Nădlac, Ghioroc, Sâmbăteni, Ineu, Petriș, Mândruloc, Sântana ș. a.

Evenimentele aniversare prezentate în rândurile de mai sus se remarcă prin număr și diversitate. La organizarea lor au contribuit mai multe instituții, prezente pretutindeni fiind Biserica și școlile românești. Armata, de asemenea, este tot mai vizibilă pe măsura amplificării revizionismului și a apropierii declanșării celui de-al Doilea Război Mondial. Un rol din ce în ce mai important i-a revenit Ligii Antirevizioniste, a cărei conducere a văzut în manifestările dedicate Unirii Transilvaniei cu România un mediu propice pentru realizarea programului instituției.

Referindu-ne la personalitățile implicate, se distinge în mod detașat Ioan Suciu, organizator al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. El a rămas și în deceniul patru interbelic un animator al celebrării Unirii de la 1918. Prin străduințele sale s-au adunat, la 1 decembrie 1936, la Chișineu Criș, 10.000 de oameni, iar doi ani mai târziu, s-au ridicat la Arad, în fața Palatului Cultural, busturile lui Gheorghe Popa de Teiuș, Mircea Vasile Stănescu și Ioan Russu Șirianu.

În ceea ce-i privește pe arădenii simpli, informațiile despre participarea lor la manifestări sunt foarte puține. Sursele nu-i individualizează sub aspect social sau profesional, rezumându-se să menționeze faptul că unele dintre evenimente „s-au bucurat de participarea unui număr mare de oameni”. Arădenii au celebrat în acest fel și rolul orașului lor la realizarea Unirii Transilvaniei cu România, ferindu-i de uitare pe concetățenii lor care au fost în centrul evenimentelor în zilele din noiembrie și decembrie 1918.

SERGIU DUMA
Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad

³³ Leuștean, *România și Ungaria*, p. 230-240.

THE MEMORY OF THE 1918 UNIFICATION DURING THE FOURTH
DECADE OF THE TWENTIETH CENTURY

Summary

On the first of December 1918, the Romanian provinces Transylvania, Banat, Crișana and Maramureș choose to unified with Romania. The city Arad had an important role in preparing for this event. A decade after this event inhabitants of this city celebrate its role in this event.

Usually, this day began with a *Te Deum*. After the ceremony, people usualluy had celebrated this event through poems, songs and artistic moments. Most of these events had been prepared by Romanian children from schools. Other organisations who were involved in this celebrations were the Romanian Ortodox Church, the Antirevizionist League, and in the last years af this decade, the Romanian Army.

An important person who participated at the first of december celebrations was Ioan Suciu. In 1918 he was one of the most important leaders of the romanians from Transylvania. Now in the fourth decade he tries to keep the memomry of those moments alive. He was the man who proposed in 1938, that three statues to be built in front of the Cultural Palace, from Arad.

Keywords: memory, unification, Arad, Ioan Suciu, Romanian Orthodox Church